

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

Харків – 2020

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 6 від 20. 10. 2020 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики;

Мельников Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова;

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови;

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка.

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2020. – 72 с.

«Языки русской культуры», 1999. С. 180-184. **8. Остапенко Н. Ф.** Гендерна домінантасуспільства і практика діяльності українських ЗМІ. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2002. Вип. 37. С. 243–244. **9. Помазан О.** Гендерні проблеми і мас-медіа. *Гендерний аналіз українського суспільства* / ПРООН, Представництво в Україні. К.: Златограф, 1999. С. 91-109. **10. Суковата В.** Гендерний аналіз реклами. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 176-182. **11. Таран Л.** Гендерні проблеми і засоби масової інформації. *Гендер і культура: Зб. ст.* / Упоряд. Агеєва В., Оксамитна С. К.: Факт, 2001. С. 154.

Мележик Юлія Станіславівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер: к. філол. н., доц. О.В. Ткач

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ У НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (на матеріалі Читанки (Післябукварна частина))

З вересня 2017 року на території України діє новий Закон «Про освіту», 2018 року у Державному стандарті початкової освіти було затверджено напрямок реформи Нової української школи. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й формуватиме вміння застосовувати їх у повсякденному житті.

НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння [4].

Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272 затверджено типову освітню програму, розроблену під керівництвом О. Я. Савченко, у якій на мовно-літературну освітню галузь виділяють 9 годин на тиждень у першому класі [1; 5].

Українські підручники, мають відповідати новим вимогам законодавства й допомагати розвивати компетентності НУШ. Соціокультурна лінія, яка покликана виховувати патріотичного громадянина своєї країни та ознайомити з ключовими елементами культурної спадщини, є однією з основних. У дослідженні ми виявляли, як представлена етнокультурна складова у навчальній літературі відповідно до програми дисципліни «Українська мова» та директивних вказівок. **Завданням** дослідження було виокремлення фрагментів етнокультурної складової у навчальній літературі та систематизація їх. Для досягнення мети використовували **теоретичний метод** під час ознайомлення з нормативними документами; **порівняльний метод** під час виявлення

відповідностей та **метод систематизації отриманих даних. Матеріалом вивчення** послугувався підручник «Читанка 1 клас. Післябукварна Частина» авторки В.О. Науменко 2012 р.

У підручнику «Читанка 1 клас. Післябукварна Частина» авторки В.О. Науменко з 49 текстів, які були нами опрацьовані – 44 мають авторство українських письменників та письменниць, серед яких М. Богуславський, Г. Бойко, Г. Малик, Д. Красицький, І. Роздобудько, М. Герасименко, О. Забужко, Л. Костенко, Т. Шевченко. 2 тексти авторства зарубіжних авторів Г. Андерсона та текст з польської газети. Також у підручнику представлені казки російського автора Сергія Козлова у перекладі Івана Андрусяка.

Образи, які використовуються у творах, можемо умовно поділити на такі групи – образи традиційної флори, образи традиційної фауни, топографічні об'єкти, образи традиційного побуту, образи діячів української літератури.

Образами традиційної флори, які трапляються в текстах, є м'ята, липа, чебрець, яблуня, гарбуз, лоза, тополя, дуб, ромашка, черешня, калина, маківка, шовковиця, кульбаба, бук, соняхи, малина, бузина, картопля, слива, цибуля. Ці рослини є типовими для українського клімату та місцевості, також вони використовуються у народній медицині та представлені у фольклорі. Наприклад, м'ята, липа, чебрець, ромашка, калина, кульбаба та малина використовують у традиційній народній медицині як лікарські рослини. Калина – символ життя, крові, вогню. Деякі дослідники пов'язують її назву із сонцем, жаром, паланням. Калина часто відіграє роль світового дерева, на вершечку якого птахи їдять ягоди і приносять людям вісті, іноді з потойбіччя. Та й саме дерево пов'язує світ мертвих зі світом живих. Калина також символізує материнство: кущ – сама мати; цвіт, ягідки – діти. Це також уособлення дому, батьків, усього рідного. Калина – український символ позачасового єднання народу: живих з тими, що відійшли в потойбіччя, і тими, котрі ще чекають на своє народження. Калина уособлює й саму Україну [5], її використовували під час весільного обряду та народин як оберіг, також калину як світове дерево зображали на рушниках та писанках. Дуб же здавна користується в народі глибокою шаную. Ще стародавні слов'яни влаштовували біля лісових велетнів обрядові дійства, приносили жертви богам. У ХІХ ст. на Зелені свята влаштовували так званий гральний дуб (на Київщині – сухий дуб). У центрі села, а іноді за околицею ставили довгу жердину з прикріпленим зверху колесом, прикрашали її травами, квітами, стрічками, обкопували невеликим рівчаком. Довкола такого «Дуба» відбувалися ігри, що супроводжувалися спеціальними піснями. Цей обряд символізував розквіт природи, початок літа [6]. У читанці використовують ці образи з метою ознайомлення учнівства з природою України та її національними символами, ці знання закріплюються завдяки завданням на знаходження відповідного зображення рослини та слів у словничку після зображення.

Образами традиційної фауни є ведмідь, кабан, зяблик, їжачок, півень, крук, бджоли, собака, курочка, гуси, лелека, заєць, журавель, жайворонки, шпак, вовк, лисичка, ластівка, кіт, мишка та жабка. Образи цих тварин активно представлені у жанрах усної народної творчості, тому що вони уособлюють конкретні риси характеру та не прив'язні до статусу та статі. Півень, курочка, кіт, собака, гуси є свійськими тваринами, які традиційно живуть у селах нашої місцевості. Також їх ми зустрічаємо у казках, наприклад, народні «Котик та півник», «Дідів півник та бабина курочка», «Кіт і пес», «Пан Коцький»; прислів'ях та приказках – «Знає кіт чие сало з'їв», «Гладкий кіт мишей не ловить», «Чує кішка, де сало лежить», «Він що кішка: як ти його не кинь, а все на ноги стає», «Минулася котові масниця», «І старий кіт любить тепло», «Кіт за пліт, а миші в танець», «Кіт мурличе – гостей кличе», «Котюзі по заслuzі», «І кішка мишку любить», «Ні сіло ні впало: з'їв кіт сало», «Як кіт наплакав», «Любить кіт рибку, та у воду лізти не хоче», «Голодній курці просо сниться», «Кому весілля, а курці смерть», «Вже нема тої курочки, що два яєчка несла на день», «Співатиме півень чи ні, а день таки буде», «Голодній курці – зерно на думці», «Зробив курям на сміх», «Курчат рахують по осені». Основними героями народно-обрядових колискових на рівні з Соном та Дрімотою виступали кіт, птахи, заєць, бичок, вовчок. Наприклад, у колисковій «Ніченька іде» використовується вишенька:

*Гойда, гойда-гой, ніченька іде,
Діточок малих спатоньки кладе.
Під вікном тремтить вишенька мала,
В хатку проситься, бо прийшла зима... [7]*

Та у колисковій «Ой ходить сон коло вікон» на рівні з Дрімотою та Сном звертаються до образу котика:

*Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
«А де будем ночувати?»
«Де хатонька теплесенька,
Де дитина малесенька,
Туди підем ночувати,
І дитину колисати».
Ой намота та воркота
На дитину та дрімота,
Котик буде воркотати
Дитинонька буде спати [8].*

Топографічними об'єктами у досліджуваному підручнику є Чорне море, Азовське море, озеро Світязь, ріки Дніпр, Десна, Дністер, село Моринці. Ці географічні об'єкти є національним надбанням України. Ріка Дніпр поділяє нашу країну на правобережжя та лівобережжя, про неї, як символ держави, складено багато народних пісень, наприклад, «Де Дніпро наш котить хвилі»:

Де Дніпро наш котить хвилі рве стрімкі пороги
 Там Вкраїна вся зелена славний край розлогий | (2)
 Там Козацтво виростало слави волі добувало
 Україно, Україно славний край козачий | (2)
 І не стало Запоріжжя вже нема Гетьманів
 Над степами України чути брязк кайданів | (2)
 І мов сонця птичка в полі воскресіння жде і волі
 Україна, Україна славний край розлогий | (2) [9].

Образ чорного моря зустрічається у весільній народній пісні «Чорне море, Чорна гора»:

Чорне море, Чорне море, гей!
Гарне море, гарне море, гей, гей!
Чорне море, гарне море, а все єдно Чорна Гора,
Неня моя Чорна Гора, гей, гей, гей!
Ніхто не зна, ніхто не зна, гей, гей!
Де сховався місяць не зна, гей, гей!
Гей, стріляй моя рушниця, щоб почувла моя киця,
Неня моя Чорна Гора, гей, гей, гей!... [10].

Образи традиційного побуту – глечик, лава, мисник, піч, слоїк, цимбали, скрипка тромбони, сопілка – теж представлені у текстах досліджуваного підручника. Тут представлені як і предмети побуту, наприклад, мисник – полиця чи кілька полиць для посуду, іноді для продуктів, а також шафа для тієї самої мети [2; 364]. Та слоїк – висока посудина із скла, глини, фаянсу і т. ін. майже циліндричної форми з трохи звуженою верхньою частиною; скляна, глиняна або фаянсова банка [3; 374]. А також народні музичні інструменти такі як цимбали – старовинний музичний інструмент, що складається з дерев'яного корпусу трапецоїдальної форми і металевих струн, на яких грають, ударяючи молоточками або паличками [3; 214].

В аналізованому науково-навчальному джерелі наявні образи відомих діячів літератури – Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко. Це ключові постаті історії нашої країни, знайомство з якими вже починається у першому класі. У підручнику представлені вірші для дітей «Вітер в гаї нагинає» Тараса Шевченка та «Вишеньки» Лесі Українки, казка Івана Франка «Кролик і ведмідь».

Отже, навчальна література з української мови, якою користуються у молодшій школі, насичена етнокультурною складовою, що представлена різними групами: образи традиційної флори, образи традиційної фауни, топографічні об'єкти, образи традиційного побуту, образи діячів української літератури. Кожна з них має свою мету, наприклад, образи традиційної флори та фауни використовують для ознайомлення учнівства зі світом тварин та рослин природи України як феномена та як символи фольклору. Топографічні об'єкти використовують як елементи, які представляють різні регіони та є спадщиною української історії. З цими озерами, морями, ріками та селами пов'язані ключові події, наприклад,

хрещення Русі 988р у Дніпрі, народження Тараса Шевченка, одного з найвідоміших митців нації у селі Моринці. Чорне та Азовське моря, якими подорожували козаки у своїх чайках, і зараз є важливими водними ресурсами. Образи традиційного побуту, які використовують, є основними та нескладними для розуміння учнівства молодшої школи, вони дають базове розуміння устрою української хати. Згадування Тараса Шевченка, Лесі Українки та Івана Франка розраховане на знайомство учнівства з основними постатями української класичної літератури, яке буде продовжуватися за програмою української літератури у середній та старшій школі.

Таким чином, аналізований підручник для молодшої школи з української мови відповідає програмі для першого класу та майже не порушує недискримінаційну політику в освіті, не політизований. У ньому виражена соціокультурна лінія через широке послуговування етнокультурними матеріалами, що допоможе виховати справжніх патріота та патріотку, культурно розвинену особистість.

Література

1. **Наказ** Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272, 123с.
2. **Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 667 с.
3. **Білодід І. К.** Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. 916 с.
4. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. <https://sites.google.com/site/kvitisimvoliukraieni/znacenna-kalini>
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B8>
7. <https://inlviv.in.ua/zhittya/simya-i-diti/7-ukrayinskyh-kolyskovyh-vid-yakyh-na-dushi-staye-myрно-ta-zytyshno>
8. <https://inlviv.in.ua/zhittya/simya-i-diti/7-ukrayinskyh-kolyskovyh-vid-yakyh-na-dushi-staye-myрно-ta-zytyshno>
9. <https://www.pisni.org.ua/songs/215354.html>
10. <https://rus-songs.ru/tekst-pesni-ukrainski-vesilni-pisni-chorne-more/>

Реброва Маргарита Дмитрівна

Харків ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.:к. філол. н., доц Ю.М. Лебеденко

ЕПІТЕТ ЧЕРВОНИЙ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС

Явища сучасного українського літературного процесу в українській гуманітаристиці висвітлені не достатньо або частково, наукові розвідки стосуються в основному місця автора у літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ століття, відтак актуальною видається тема місця і ролі епітетів в мові художніх творів Марії Матіос, в її ідіостилі. Новітне